

DE SPIEGEL VAN DE LEEGTE

Beheer van verlangens en instincten

— roman —

Hüseyin Doğan

DE GETUIGE VAN DE NACHT

I.

Istanbul sterft 's nachts niet; het lost de wacht af. Overdag maakt het lawaai, alsof het wil vergeten wie het is; 's nachts zwijgt het, om zich te herinneren wat het vergat. En dat herinneren is misschien wel het zwaarste lawaai van alles.

Dokter Orhan zat aan zijn bureau, precies in het midden van de gele kring van de lamp. Voor hem lag het dossier van Deniz opengeslagen — zes maanden, regel voor regel, dosis na dosis. Hij was er voor de derde keer in begonnen, en telkens gebeurde er iets vreemds: hoe meer hij las, hoe minder hij zijn patiënt kende. Het was alsof elke zin die hij op papier had gezet een deksel was dat zachtjes dichtviel over een andere zin, een die hij niet had kunnen opschrijven; en naarmate de deksels zich opstapelden, werd het gezicht eronder onzichtbaar. Het dossier zwol op, Deniz loste op. Uiteindelijk hield hij honderd bladzijden tussen zijn vingers, maar nergens op die honderd bladzijden ademde een mens. Hij drukte zijn vingertop op de regel waar "persoonlijkheidsfragmentatie" stond. Met twee woorden had hij een heel mens verzegeld

— en wel zo zuiver, zo lekvrij, dat er van onderen geen schreeuw en geen geur doorheen kwam. Een goede diagnose is niet de naam van het begrijpen; het is de naam van het ontsnappen aan het kijken. Orhan vermoedde dit die nacht, op een heel laat uur, voor het eerst.

De diploma's aan de muur vingden het licht van de lamp. Istanbul, Johns Hopkins, Europa. De man achter het glas op de foto was jong en levend, zijn kin omhoog, in zijn ogen een nog onvermoeide triomf. Orhan keek naar hem; die man keek niet terug, kon dat niet, want hij was blijven staan op het hoogste punt van de klim, terwijl de Orhan in deze kamer al jaren, ongemerkt, trede na trede was afgedaald. De twee mannen droegen dezelfde naam en tussen hen lag niets dan een dun glas — maar dat dunne glas was dikker dan de breedte van een heel leven. De mens beklimt zijn top en laat daar zijn beste deel achter; naar beneden daalt alleen wie het daar heeft achtergelaten.

In hem bewoog een stem; koud, afgemeten, een stem die alles op de weegschaal legde. Jaren geleden had hij hem een naam gegeven: de Denker.

Kijk eens naar die man, zei de stem, en onder de stem lag een dunne spot. Dertig jaar lang ben je in mensen afgedaald, en diep ook. Zeg me: heb je in Deniz gekeken, of heb je je

eigen handschrift over zijn gezicht heen geschreven? Want hoe langer je naar een patiënt kijkt, hoe meer je je blik verschuilt achter woorden, doses en rapporten; en hoe meer glasplaten je op elkaar legt, hoe dichterbij je denkt te komen. Maar elke plaat duwt je een laag verder terug. Wie het langst kijkt, zit achter het dikste glas — en het enige wat hij ziet is zijn eigen spiegelbeeld, dof geworden van het staren.

Orhan zette zijn glas op het bureau. Het glas raakte het hout; een droog, klein, beslist geluid — als een punt die aan het eind van een zin valt.

Zodra die punt viel, werd er op de deur geklopt.

Op dit uur wordt er niet geklopt, er wordt geslagen. Middernacht was allang voorbij en die slag spleet de stilte dwars doormidden. Ditmaal ontwaakte in hem een tweede stem — warm, ongeduldig, doof voor elke reden. Ook deze stem had hij een naam gegeven: de Verlanger.

Doe niet open, fluisterde de Verlanger, maar zijn fluistering was sterker dan een bevel. Blijf zitten. Vul je glas. Loop naar het raam, kijk naar het donkere water, laat wachten wat er ook gekomen is. Jij verdraagt geen seconde leegte; zodra je de leegte ziet,

prop je er het eerste wat je te pakken krijgt in — een glas, een patiënt, een diagnose. Of het lelijk is, of het verkeerd is, of het een leugen is; als het dat gat maar dicht. Want de mens klampt zich, tegenover een gapende afgrond, vast aan een lelijke muur. Klamp je dus vast aan een leugen, klamp je er stevig aan vast; want vallen uit een leugen is altijd zwaarder dan eraan blijven hangen.

Orhan liep naar de deur. Zijn benen torsten een last die hij weigerde te dragen. Soms geeft een mens zich over aan zijn voeten, omdat zijn verstand al lang in een hoek is gaan zitten en niet meer beweegt.

Hij deed open.

De verpleegster stond op de drempel, het licht van de lamp viel op de ene helft van haar gezicht en liet de andere in schaduw. Haar haren waren nat, maar buiten regende het niet — die grondeloze, kleverige vochtigheid van de stad, die zonder op iemand te vallen iedereen doorweekt. Er lag iets op haar gezicht; iets wat gezegd was nog voor het werd uitgesproken. Sommige berichten komen de kamer binnen voordat de mond opengaat; het woord drukt er alleen nog het zegel op.

— Dokter. Deniz.

Twee woorden, en de rest was niet meer nodig. In Orhans borst trok zich iets stil terug,

net zoals de zee zich terugtrekt — dat huiveringwekkende, veelzeggende wegvloeien vlak voordat de grote golf komt. Zijn geest had nog niets begrepen, maar zijn lichaam allang; want het bericht dat we niet kunnen dragen, brengt ons verstand ons uit mededogen te laat, terwijl het lichaam dat mededogen niet kent en geraakt wordt zoals het is.

— Van het dak gevallen, zei de verpleegster, haar stem ergens in haar keel blijven haken. Misschien gesprongen. We weten het nog niet. Maar hij is heen, dokter. Deniz is heen.

Er daalde een stilte over hen neer, en ditmaal stond in het hart van die stilte een derde ding.

Deze derde beval niet en verleidde niet; hij sprak eigenlijk nooit. Hij stond alleen in een hoek, en die hoek was zwaarder dan de andere. Orhan had hem maar geen naam kunnen geven, want een naam is een touw waarmee je iets vasthoudt, en deze stem liet zich door geen enkel touw vatten; want hij was zwijgend. Ook nu deed hij zijn mond niet open; geen lettergreep ontsnapte hem. Maar Orhan keek een zin recht in de ogen — een die al lang in hem geschreven stond en die hij alleen vannacht kon lezen:

Jij wist het.

Orhan legde zijn hand tegen de muur; niet om overeind te blijven, maar om niet te vallen.

Met de andere twee stemmen kon een mens op de een of andere manier overweg. Tegen de Denker kon je in opstand komen, met de Verlanger kon je onderhandelen; want elke stem die spreekt, laat zich ergens in zijn woorden grijpen en tot zwijgen brengen. Maar deze derde, de zwijgende stem, was nergens te vatten omdat hij geen enkel bewijs aanbood. Tegen iemand die schreeuwt kun je zeggen dat hij liegt; maar welke leugen kleeft aan het zwijgen van wie zwijgt? De zwaarste beschuldiging is die welke nooit wordt uitgesproken — want om te kunnen antwoorden heb je eerst een zin nodig, en als die zin nooit is gevormd?

Deniz' laatste woorden, die tot dan toe begraven hadden gelegen op de bodem van het dossier, kwamen nu tot leven zoals ze waren. Bij het weggaan had hij de deurklink vastgehouden, zich omgedraaid, en met iets wat op een glimlach leek maar geen glimlach was, gesproken:

— Dokter, er zijn drie stemmen in mij. De ene denkt onophoudelijk. De andere verlangt onophoudelijk. En er is er een die zwijgt. Voor die ene ben ik het bangst; want die zwijgende weet alles, maar zegt niets.

Orhan had die zinnen die dag aangehoord, geknikt, en twee woorden in het dossier laten vallen: "persoonlijkheidsfragmentatie." Daarna had hij het deksel gesloten, het licht uitgedaan, was naar huis gegaan en in slaap gevallen. Iets een naam geven is vaak niet het begrijpen ervan, maar het oprichten van een grafsteen erop; want in datgene waaraan je een naam hebt gegeven hoef je je nooit meer te buigen, de steen blijft daar staan, hij bevrijdt je van de last opnieuw open te slaan en te kijken. Die nacht viel Orhan in een diepe slaap. Deniz sliep die nacht niet.

Nu lichte datzelfde tweetal woorden langzaam het deksel op van het graf dat het had afgedekt, en de duisternis die uit de spleet omhoogkwam was niet alleen van Deniz; vlak naast hem, uit dezelfde aarde, richtte ook Orhans eigen duisternis zich op. Wie zich over de put van een ander buigt, vergeet dat hij op de rand van zijn eigen put staat; hij houdt zijn lantaarn altijd naar voren, op het gezicht van de patiënt, en laat het licht niet één keer aan zijn eigen voeten vallen. Maar zou hij die lantaarn één ogenblik omlaag richten, dan zou hij zien dat hij al dertig jaar midden in zijn eigen duisternis staat, zonder zich te bewegen.

Drie stemmen, ging het door hem heen. Zo noemde Deniz ze. Misschien zitten in ieder mens dezelfde drie; het enige verschil is wie ze

hoort en wie er doof voor blijft. Ik ben dertig jaar doof gebleven — en zolang een mens de stemmen in zich niet hoort, waant hij zich een volmaakt geheel. Maar dat gevoel van heelijkheid is vaak geen volledigheid, alleen het niet kunnen horen van de delen. De dove houdt de stilte voor vrede.

De stem van de verpleegster bleef ergens vandaan komen — het bureau, de familie, het meldingsformulier — maar van ver, gedempt, alsof ze van onder water sprak. Orhan sloeg zijn jas om zijn schouders. Hij wist niet waar hij heen zou gaan. Wat hem dertig jaar overeind had gehouden was altijd zijn "wetende" kant geweest; maar juist omdat het zijn wetende kant was, had die hem altijd in veiligheid gehouden, altijd op dezelfde plek, altijd roerloos. Veiligheid was de stille beloning van wie ophoudt te lopen. Vannacht, misschien voor het eerst van zijn leven, liet hij die wetende kant op het bureau achter en gaf zich over aan zijn niet-wetende kant — want de enige manier om ergens te komen was afstand te doen van die kant die meende de weg te kennen.

Voor hij vertrok keek hij nog één keer naar zijn diploma's. Glanzend glas, scherpe namen, onberispelijke data. Jaren had hij door dat glas naar buiten gekeken, jaren was hij in anderen afgedaald, maar naar die dunne scheur in